

drs. M. den Os

Kerkstraat 4
7213 Gorssel
tel. 0575-491265
email m.den.os@hetnet.nl

Aan de heer W.J. van der Weele
secretaris van het college van kerkrentmeesters
van de Protestantse Gemeente Colijnsplaat
Postbus 20
4486 ZG Colijnsplaat

Gorssel, 29 augustus 2005

betreft: orgel kerk Colijnsplaat

Geachte heer Van der Weele,

Hartelijk dank voor uw brief van 13 juni j.l. en het meegezonden Bulletin van de Stichting Oude Zeeuwse Kerken nr. 27 van oktober 1991. Vakantie en vervolgens familieomstandigheden zijn er de oorzaak van dat ik hierop niet eerder heb kunnen reageren.

In genoemd Bulletin pagina 19 is te lezen: “ Uiteindelijk werd een ander orgel aangeschaft, dat gebouwd was door de orgelfabrikant Nöhren uit Roermond en dat geplaatst is door A.S.J. Dekker te Goes. Het werd op 20 september 1903 in gebruik genomen (noot nr. 48). Voor dit orgel had men zich in de schulden gestoken. Zo had men f 300,- geleend bij de heer A.S.J. Dekker (noot nr 49)”. Noot nr. 48 verwijst naar een ongedateerd manuscript in het R.A.Z. van A. de Smit: ‘Documentatie van de kerken van Zuid- en Noord-Beveland en hun voorgangers’. Noot nr. 49 verwijst naar notulen van de kerkvoogdij d.d. 5 juli 1907, eveneens aanwezig in het R.A.Z. (Rijksarchief Zeeland).

Zoals u weet had ik, na globale inspectie van het orgel, gereede twijfel dat de oorspronkelijke maker van dit orgel Nöhren in Roermond geweest is en meende ik het orgel, mede gezien het uiterlijk ervan, te moeten toeschrijven aan de orgelmaker Jan Proper in Kampen.

Niet twijfelachtig is dat Dekker het orgel heeft “geplaatst”, d.w.z. het in de kerk uit toegeleverde onderdelen heeft samengesteld en opgebouwd.

Nader onderzoek heeft mij verder gesterkt in mijn mening dat het onwaarschijnlijk is dat de bouwer/toeleverancier Nöhren geweest is. Als argumentatie daarvoor moge het volgende dienen.

1 De documentaire ondersteuning voor de mededeling dat de bouwer van het orgel Nöhren geweest is, is niet sterk. Blijkbaar is er geen mededeling of informatie hierover gevonden in de kerkvoogdijnotulen van 1903. Het werkstuk van de heer Smit is geen gedrukte publicatie, het is ongedateerd, (veel?) later dan 1903 geschreven, het gaat primair over de *kerken* van

Zuid- en Noord-Beveland en onbekend is in hoeverre deze schrijver bekend is geweest met kerkorgels en de toenmalige makers daarvan. Noot nr.49 bij het artikel in het Bulletin (kerkvoogdijnotulen juli 1907), 4 jaar later dus, betreft een lening van de plaatser van het orgel, Dekker, aan de kerkvoogdij en vermeldt niets over Nöhren. Het artikel in het Bulletin vermeldt (pag. 19) dat eerder niet is ingegaan op een aanbod van de heer Bender, leverancier van orgels te Leiden, een orgel in de kerk van Colijnsplaat te plaatsen en vervolgens: "Door het disfunctioneren van de secretaris van de kerkvoogdij blijft het verdere verloop van de aanschaf van het orgel verborgen".

2 Bij orgelkenners en -deskundigen is bekend dat er een samenwerking heeft bestaan tussen Dekker en Proper. In het kader van de onduidelijke geschiedenis van het orgel in Colijnsplaat is het interessant dat Dekker korte tijd na de voltooiing daarvan een door hem bij Proper besteld orgel heeft geplaatst in Hoedekenskerke (opgeleverd in 1904). In de publicatie "Jan Proper (1853-1922), orgelbouwer op het grensvlak van ambachtelijk en industrieel", van de heer R. Walsma te Leeuwarden staat hierover (pag.14): "Deze (contacten tussen Dekker en Proper) gingen zelfs zo ver, dat de Zeeuwse orgelfabrikant aan Proper vroeg om *namens hem* (cursivering Den Os) in 1904 een nieuw mechanisch orgel te bouwen voor de Hervormde kerk in het Zeeuwse Hoedekenskerke". Dit orgel bestaat nog, is in onderhoud bij de orgelmaker René Nijssse te Oud-Sabbinge en is in goede staat.

3 Op het oog zijn de fronten van de orgels in Colijnsplaat en in Hoedekenskerke identiek; het orgel in Colijnsplaat toont wat forser; de gesneden zijvleugels verschillen enigszins, echter dat was in die tijd niet ongewoon, om overigens gelijke orgels toch een individueel cachet te geven. De aantallen pijpen in de middentorens (5) en die in de zijtorens (5) van beide orgels zijn gelijk, evenals die van de pijpenvelden aan weerszijden van de middentorens (7), de zgn. tussenvelden. Aangezien René Nijssse beide orgels in onderhoud heeft, lag het voor de hand bij hem te informeren naar eventuele overeenkomsten in de binnenwerken van beide orgels. Het antwoord van de heer Nijssse (e-mail van 22 augustus j.l.) bevestigt mijn vermoedens in hoge mate. In het orgel in Hoedekenskerke is de grootste Prestantpijp in de middentoren een Fis; in Colijnsplaat is dit een D; het instrument in Colijnsplaat is dus inderdaad wat forser. Verder laat ik de heer Nijssse aan het woord: "Makelij en factuur van de windladen zijn gelijk, Colijnsplaat is iets dieper. Walsbord is identiek, (evenals) klavier en registertrekkers met mechaniek, trekker rechtstreeks verbonden met de sleep. Houten pijpen komen overeen, expressions in frontpijpen, vervoerstokken vanaf lade naar frontpijpen. Metalen pijpen gelijke inscripties (de toonhoogte van iedere pijp, toevoeging Den Os). De dispositie van het orgel in Hoedekenskerke is nog origineel; in de dispositie in Colijnsplaat zijn later wijzigingen aangebracht die Nijssse vermeldt. De heer Nijssse noemt beide orgels 'zusterorgels'. Voorts vermeldt Nijssse: "Voor zover mij bekend zijn de onderdelen voor Hoedekenskerke per trein aangevoerd vanuit Kampen; van Colijnsplaat is mij niets bekend".

4 In de encyclopedie 'Het Historische Orgel in Nederland', deel 8, pagina 41 is het een en ander over M.Th. Nöhren vermeld. Hij is opgeleid in de orgelmakerij van de gebr. Franssen in Roermond, orgelmakers die veel orgels gebouwd hebben in katholieke kerken. In hun 'orgelfabriek' vervaardigden ze relatief goedkope instrumenten. Vanaf 1890 boden zij meestal romantische pneumatische orgels aan. Nöhren, die in 1900 voor zichzelf is begonnen, heeft een eigen pneumatisch systeem uitgevonden dat later ook door andere orgelmakers is toegepast. Tegen deze

achtergrond lijkt het onwaarschijnlijk dat hij ca. 1900 (weer?) degelijke mechanische orgels is gaan bouwen zoals die in Colijnsplaat en Hoedekenskerke. Het feit dat de naam Nöhren in verband gebracht is met het orgel in Colijnsplaat zou mogelijk verklaard kunnen worden uit de roerige periode die aan de bouw van het orgel aldaar is voorafgegaan waarin Nöhren een offerte uitgebracht kan hebben en mogelijk naar aanleiding daarvan door kerkvoogden besprekingen met hem zijn gevoerd.

5 De gedachte is nog bij mij opgekomen, dat Dekker één van beide orgels van Proper gekopieerd zou kunnen hebben, want wij weten uit later werk van Dekker, die in 1903-1904 nog niet zelfstandig als orgelmaker gevestigd was, dat hij tot veel in staat was..... Deze theorie kan echter gevoeglijk verworpen worden, omdat het orgel van Colijnsplaat het eerst klaar was, en de onderdelen voor Hoedekenskerke uit Kampen zijn aangevoerd.

CONCLUSIE

Alles overziende, uiteraard vooral het ‘bewijsmateriaal’ dat door de heer Nijssse is aangedragen, kan mijns inziens met een hoge mate van waarschijnlijkheid gesteld worden dat het orgel in Colijnsplaat op overeenkomstige manier is ontstaan als dat in Hoedekenskerke:

Dekker heeft de opdracht van de kerkvoogdij in Colijnsplaat gekregen, heeft het orgel als ‘bouwpakket’ besteld bij Proper – zie de goede samenwerking – , het is door hem geplaatst en het is waarschijnlijk ook aan hem betaald (deels uitgesteld, zie de ‘lening’).

Vrijwel zeker heeft Dekker ook dit orgel gebouwd ‘namens Proper’ en is het dus op en top een ‘Proper-orgel’; het zou voortaan zo genoemd kunnen worden.

Tevens is het zo dat de kerkrentmeesters van Colijnsplaat met een degelijk mechanisch Proper-orgel een veel hoogwaardiger instrument ‘in huis’ hebben dan het geval zou zijn geweest met een pneumatisch Nöhren-orgel. Ook daarom denk ik dat dit onderzoek zijn nut heeft gehad.

Ten slotte dank ik u voor de ‘orgelschouw’ in de kerk en voor de door u gegeven en gestuurde informatie.

Met vriendelijke groet,

hoogachtend,

M. den Os

cc de heer R. Nijssse te Oud-Sabbinge

cc de heer R. Walsma te Leeuwarden

cc de heer J.F. van Os te Aalten

